

Discourse in Filipino Philosophy

Si Ferriols, ang Katamaran ng Pag-iisip, at ang Alaala ng Meron¹

Agustin Martin G. Rodriguez

Abstract: This study explores Roque J. Ferriols's ideas of "*pakikitagpo sa Meron*" (opening to Being) and "*paggising ng alaala ng Meron*" (awakening of the memory of Being) and their implications for research and scholarship in philosophy. It argues that the abstraction and systematization that has become the norm of academic philosophical writing is not adequate to the genuine opening to the presencing of Being. Ferriols's own style of writing and thinking demonstrates a more indigenous form of philosophizing that makes possible what he calls the awakening of the remembrance of Being in the person's deepest consciousness.

Keywords: Ferriols, Filipino philosophy, scientific knowing, opening to Being,

Ang Inambag ni Ferriols

Hindi mapagkakaila na si Roque J. Ferriols ang isa sa mga pinakamahalagang pilosopo sa kasaysayan ng akademiking pamimilosopiya sa Pilipinas. Dala ito ng sakop ng kanyang impluensiya sa ilang henerasyon ng mag-aaral at sa pagtatatag ng partikular na istilo ng pamimilosopiya sa bansang ito. Malawak at malalim ang kanyang impluensiya sa ilang henerasyon ng mga namimilosopiya mula noong dekada '70. Dahil sa kanyang pagtuturo at mga kasulatan, naturuan niya ang kanyang mga kababahayang mag-isip sa paraang angkop sa kanilang wika at angkop sa kanilang karanasan sa Meron at ng mga nagmemeron.

Kung tutuusin, interesante itong impluensiya ni Ferriols dahil batay lang ito sa tatlong libro at iilang sanaysay. Pangunahin sa kanyang

¹ The research for this essay was funded by the Philippine Higher Education Research Network (PHERNET).

2 ANG KATAMARAN NG PAG-IISIP AT ANG ALAALA NG MERON

maimpluensiyang kasulatan ang *Pambungad sa Metapisika*² na binuo unti-unti noong mga dekadang '70 at '80 hanggang mailathala nang buo noong 1991. Dito makikita ang kanyang mga pangunahing teoriya sa Meron, ang kaugnayan nito sa mga nagmemeron, ang pag-uunawa ng tao sa Meron, ang tunay na pagbigkas nito, at ang mga hadlang sa pagpapatupad ng isang buhay na tapat na tumutugon sa Meron. Naroon din ang kanyang *Mga Sinaunang Griyego*³ na isang interpretasyon at pagsalin sa mga pilosopong pinili mula sa kapanahunang ito. Kalahati ng libro ay mga salin ng ilang mahahalagang sipi sa abot-tanaw ng mga malikahing pagbasa sa kanilang pahayag. Pagpapahayag ang librong ito ng kanyang pagsusuri sa Meron bilang abot-tanaw ng pag-iral ng tao kasama ng kapwa meron. Ang kanyang *Pilosopiya ng Relihiyon*⁴ ang huling nabuong libro kung saan sinusuri niya ang karanasang relihiyoso gamit ang penomenolohikong paraan na ipinatupad niya sa *Pambungad sa Metapisika*. Sa huling libro, ginagabayan niya ang mga mambabasa na unawain ang pagkapersona ng Diyos na sumasaibayo. Sa pamamagitan ng pagsusuri sa mga pundamental na damdaming intensyonal tungo sa banal at sa pagususri sa iba't ibang teoryang pilosopiko ukol sa pakikitagpo sa banal, naipakita niya na ang Diyos ang sumasaibayong nakakatagpo sa pagbubukas ng pag-ibig. Kalahati ng librong ito ay pagsalin kay San Agustin at Gabriel Marcel, subalit may orihinal ding pagninilay ukol sa karanasang relihiyoso na malinaw na nakabatay sa paraang penomenolohiko ni Ferriols.

Sa isang banda, kataka-taka na batay sa mga librong ito, ilang mga sanaysay, at kanyang pagtuturo ang impluensiya ng isa sa pinakamahalagang pilosopo sa Pilipinas. Kung iisipin, hindi dapat ganito kalawak at kalalim ang impluensiya ni Ferriols. Ang kanyang mga libro ay matatawag na simpleng *textbook* kung hindi man *primer*. Ang *Pambungad* ay talagang librong pangturo ng metapisika at madalas ginagamit bilang batayang teksto sa maraming kurso ng pilosopiya ng tao. Ang dalawa pang libro ay ginagamit rin sa mga kurso ng pilosopiya ng mga Griyego at pilosopiya ng relihiyon. Kaya kung isasalin ang mga librong ito sa Ingles o ibang pangmundong wika, at ipabasa sa ibang mga pilosopong kumikilos sa larangang pangmundo, malamang magugulat sila na naging ganito kaimpluensiyal ang mga librong ito. Bakit? Dahil mukha itong mga simpleng "*primer*" lamang. Sa isang mababaw na pagbabasa, inilalahad lang ng mga libro ni Ferriols ang mga pangunahin at batayang konsepto na dapat

² Roque J. Ferriols, *Pambungad sa Metapisika* (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1991). Mula dito ay tutukuyin bilang *Pambungad*.

³ Roque J. Ferriols, *Mga Sinaunang Griyego* (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1992).

⁴ Roque J. Ferriols, *Pilosopiya ng Relihiyon* (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1995). Mula dito ay tutukuyin bilang *Relihiyon*.

malaman ng isang mag-aaral ng pilosopiya at para lang niyang ipinapaliwanag ang mga ito sa paraang simple, kundi man simplistiko.

Isang mahalagang halimbawa ang kanyang paliwanag sa Meron gamit ang talinhaga ng mainit na tubig sa kape.

Kung makagagamit ng katatawanan upang subukang itukoy ang nasa kaloob-looban ng pag-uunawa ng tao, maaaring sabihin, na sa kaloob-looban ng tao may palaging nangyayari na maihahambing sa tubig na kumukulo. Tinutukoy ko iyong talinghagang nagamit na, ukol sa kape at gatas at asukal. Kung umiinom tayo ng ganito, malamang tatawagin nating kape at gatas at asukal, at hindi na nating pag-aabalahan pang banggitin ang tubig; sapagkat ang kinagagalawan ng lahat ay hindi na kailangang sabihin; alam na ng lahat na nandodoon. Pinakukulo na ang tubig bago pa dumating ang bisita; at kapag nakahanda na, hindi na kailangang punahin pa, maliban lamang kung maubusan.

Ganoon din ang liwanag. Wala talagang tumitingin sa liwanag—sa ilaw, oo; matitingnan ang kandila o bombilya, pero hindi ang liwanag. Hindi tinitignan ang liwanag kundi ang mga naliliwanagan. Subukan mong titigan ang basta't liwanag. Hindi maari. Hindi ko nakikita ang liwanag; ang mga umiiral sa liwanag ang nagpapakita. Kung magkatagpo kami ni Juan sa Cubao, sa tanghaling tapat, hindi ko na iintindihin pa na, kung hindi maliwanag, hindi ko sana siya nakita. Ngunit totoo pa rin na, kung hindi maliwanag, hindi ko sana siya nakita. Ikinaiiral ng buong pagpapakita at pagtingin ang liwanag. Ngunit, madalas, naaalala lamang ang liwanag kapag nawawala.⁵

Ito ay isang tipikal na pagpapaliwanag sa istilo ni Ferriols. Unang-una, ang kanyang tono ng pagsusulat ay isang impormal na pakikipag-usap ng isang mabait na guro sa mahal niyang estudyante. Sa kanyang kasulatan, lalong-lalo na dito sa kanyang *Pambungad*, makikita na ang kanyang pangunahing pakay sa pagsusulat ay ang pagpapaliwanag ng pilosopiya sa karaniwang mag-aaral. Kaya naman masasabing popular ang mga libro ni Ferriols. Ilang dekada nang nakalipas, nakailang paglimbag na ang mga ito. Para sa isang

⁵ Ferriols, *Pambungad*, 47.

4 ANG KATAMARAN NG PAG-IISIP AT ANG ALAALA NG MERON

bansang kakaunting librong pilosopikal ang nabebenta, lalong lalo na sa Pilipino, malaking bagay itong ilang paglimbag. Subalit, bagaman ito ang dahilan kung bakit binabasa si Ferriols, hindi ito gagalangin bilang seryosong obra ng mga pangmundong pilosopo. Para sa mga taong may pakialam sa paghusga ng pangmundong komunidad ng pilosopo maaaring mahiya sila dahil may kakulangan si Ferriols sa tinatawag na “*sophistication*” ng pag-iisip. Lalo itong maiisip kapag mapansin na ang kanyang sinusulat ay tilang pagsalin lamang o paliwanag ng mga batayan o “*basic*” na konsepto o teksto. Sa madaling salita, ang isa sa mga pinakamahalagang pilosopo sa Pilipinas ay isa lamang tagapagpaliwanag na walang mahalagang pagpapapayamang nagawa para sa pandaigdigang pilosopiya.

Subalit, hindi talaga madaling maisalin sa wika ng pandaigdigang pamilosopiya ang kontribusyon ni Ferriols dahil umiikot ang kanyang pilosopiya sa paglalagay sa alanganin ng batayang gawain ng pandaigdigang pilosopiya sa pamamagitan ng mismong paraan ng pagbigkas at pagpapaliwanag. Makikita natin na may malinaw na pakay si Ferriols sa kanyang moda ng kontra-intelektuwal na diskuro. Makikita ito sa kanyang pagtatalakay sa mga uring katamaran na humahadlang sa tunay na pagbigkas sa Meron. Subalit bago ito, talakayin natin ang kanyang pag-uunawa sa pagbigkas sa Meron.

Pagbigkas sa Meron

Isa sa pinakamahalagang kontribusyon ni Ferriols sa pilosopiya ay ang kanyang pagbigkas ng karanasan ng Meron bilang pilosopikong teoriya at konkretong karanasan ng tao. Sa isang payak na pagpapaliwanag, ang Meron ang pagsalin ni Ferriols sa *Being* o *Sein* ng pilosopiya. Tupal, ganoon din ang kanyang paggamit sa Meron. Tulad ng *Being* sa Inggles at *Sein* sa Aleman, ginagamit ni Ferriols ang Meron upang pag-usapan ang batayang bukal ng mga umiiral. Ganoon din, may aspetong dinamiko ang Meron bilang itong mahiwagang sumasaibayo na nagbibigay sa pagmemeron tulad ng *Sein* ni Heidegger. Subalit, mas totoong sabihin na malikhaing pag-uulit ng *to on* ng Griyego ang Meron. Tulad ng mga Tagalog, may karanasan ang Griyego ng mga umiiral bilang nagdirito. May konkretong pagprepresensiya sa tao ang lahat ng naririto. Ito ang karanasang konkreto ng karaniwang salitang meron. Ano mang meron ang itong hindi mapagdududahang nagdirito sa katalagahan. Tinutulak ni Ferriols ang karanasan ng *to on* sa Meron bilang itong bukal at balangkas ng pagdirito ng mga nagdirito. Bagaman masasabi nga nating ito ang kinasanayang pag-usapan ng mga pilosopo sa Ingles na *Being* o *Sein* sa Aleman. Subalit, sa pagmumuni-muni ni Ferriols may partikular na karanasan ang tao sa Meron.

Tulad ng mga Griyego, binibigyan-diin niya yung aspetong konkreto ng pagprepresensiya ng mga nagmemeron at ang pagkadinamiko ng Meron na nagpapameron sa mga nagmemeron. May katatagan ang mga umiiral bilang itong nagdirito. Ito'y presensiya na sabay may katatagan at dinamismo ng pagdirito. Dinamismo ang anomang nagmemeron bunga ng pagkabukal sa walang hanggang hiwaga. Katatagan din ito dahil nagbubukal ito sa ganap na pagprepresensiya. Ang ano mang nagmemeron o umiiral ay binibigay sa pagmemeron ng Meron: talagang nagdirito ito at nagdadala ng walang hanggang kayamanan.

Para kay Ferriols, nagprepresensiya itong Meron na nagpapameron sa mga nagmemeron bilang abot-tanaw o balangkas.⁶ Hindi ito nabibigkas parang isang obheto ng kaalaman. Naaaninagan, nakukutuban, at namamalayan tulad ng ilaw na nagpapaliwanag sa mga nagpapakita. Ang meron ang walang hanggang nagbibigay sa mga nagprepresensiyang meron. Kaya hindi talaga inuunawaan ang Meron mismo bilang isang obheto ng kaalaman. Sa halip, pinalalalim ang pagmamalay ng tao kung papaano nahuhulog ang ating pagmemeron at ang pagmemeron ng lahat ng nagmemeron sa abot-tanaw ng Merong ito.

Para kay Ferriols, mahalaga itong pagkamulat at pagmamalay sa Meron dahil pinalilina ng pagkamulat na ito na ang lahat ng nagmemeron ay sumasailaim sa pagbabalangkas ng Meron. Ang katuturan o kahulugan ng pag-iral ng mga umiiral ay nahuhulog sa Meron.⁷ Kaya, nagaganap ang tunay na pagpapatupad ng pagmemeron ng anomang meron sa isang halos awtomatikong paraan. Walang isip-isip kumbaga. Basta umiiral bilang pagpapatupad sa Meron.

Iba ang tao. Umiiral ang tao bilang may kalayaan. Samakatwid, tinutupad niya ang kanyang pag-iral nang may pagmamalay at pagpapasya. Bagaman nagmemeron o umiiral ang tao sa abot-tanaw ng Meron, kailangan pa rin niyang magmeron sa isang paraang tapat sa pagmemeron ng tao. Ito ang ibig sabihin ng pagpapakatao. Hindi lang dahil nagprepresensiya ang tao bilang tao na isinasatupad niya ng tapat ang kanyang pagmemeron. Kailangang mulat at malay na isatupad ng tao ang kanyang pagkatao ayon sa kanyang kahulugan sa Meron. Samakatwid, dapat may malalim na pagkutob ang tao sa Meron bilang abot-tanaw ng kanyang pag-iral nang sa ganoon maging posible ang kanyang pagpapatupad ng sarili ayon sa pagpapameron ng Meron.⁸ Sa ganitong paraan, makikita natin ang halaga ng pagbubukas ng tao sa Meron. Hindi nito tinutukoy ang isang pag-unawa sa Meron bilang isang obheto ng pag-uunawa dahil hindi isang bagay na

⁶ *Ibid.*, 35.

⁷ *Ibid.*, 32.

⁸ *Ibid.*, 115.

6 ANG KATAMARAN NG PAG-IISIP AT ANG ALAALA NG MERON

nagdirito ang Meron. Sa halip, hinihingi sa tao ang isang uring pagkamulat na ang ating pakikitagpo sa mga nagmemeron ay may kinikilusang balangkas na mas malawak.

Tuwing nakikitagpo ang tao sa mga nagmemeron at kapag isinasatupad niya ang kanyang pag-iral sa kanyang pakikipagsapalaran sa mga nagmemeron, dapat siyang mulat na may angkop at nararapat na pagpapatupad ng sarili sa abot-tanaw ng Meron mismo. Sa madaling salita, isinasatupad ang pagmemeron na tao bilang pagpapatupad ng pagbabalangkas ng Meron. Malalaman niya lang kung ano talaga ang binabalangkas ng Meron kung malay siya na narito itong Meron na nagbabalangkas habang nakikipagsapalaran sa mga nagmemeron. Sa ganitong paraan lamang makikilala ng tao ang tawag ng Meron sa kanya upang maisatupad ang makataong pagmemeron. Kaya mahalaga kay Ferriols ang patuloy at masinop na pagsusuri ng tao sa mga nagmemeron ayon sa kanilang tunay na pagmemeron.⁹ Kailangan nating manatiling bukas sa tunay na pagmemeron ng nagprepresensiyang meron upang tunay na makilala ang mga ito at ang pahayag ng Meron sa kanyang kahulugan sa kabuuan. Subalit, may mga hadlang sa masinop na pagsusuri ng tao sa pagprepresensiya ng mga nagmemeron. Ito ang tinatawag niyang mga katamaran.¹⁰

Mga Katamaran

Para kay Ferriols, tatlo ang katamaran ng paggamit ng isip na hadlang sa pagbigkas ng tao sa Meron. Ang unang hadlang ang katamaran ng taong manatiling gising.¹¹ Ito ang katamaran ng tao na manatiling bukas sa patuloy na pagprepresensiya ng mga nagmemeron. Kumbaga, habang sariwa ang bagong karanasan, masipag pa ang taong makipagtagpo. Subalit, unti-unting dumadapo sa kanyang pag-uunawa ang pakiramdam na “alam ko na ito.” Habang nabubuo na ang mga sistema ng pag-uunawa, habang nagkakaroon ng maayos na kaalaman na natutulungan ang taong kumilos sa mundo, at lalo niyang namamalayan na may sapat siyang kaalaman para epektibong kumilos sa mundo kasama ng kapwa-meron, nawawalan na siya ng ganang patuloy na manaliksik at makipagsapalaran sa mga nagprepresensiya.¹² Nananatili na lang siya sa umuubra na kaalaman na naging bunga ng sinauna o batayang karanasan ng pakikitagpo. Katamaran itong hadlang sa pagbubukas sa Meron dahil nagiging kontento ang tao sa

⁹ *Ibid.*, 117.

¹⁰ *Ibid.*, 49.

¹¹ *Ibid.*, 50.

¹² *Ibid.*, 50.

masasabing kaalamang hindi tumutubo. Ito ang kaalamang binibigkas ang aspto ng nagmemeron na maaaring totoo subalit nagiging kasinungalingan dahil tinatangihan ang kayamanan ng pagprepresensiya ng Meron at mga nagmemeron sa pamamagitan ng pagpako ng pagprepresensiya nito sa simplistikong pag-uunawa. Hindi kasing seryosong suliranin ito kung ihahambing sa ikalawang katamaran.

Ganito ang larawan sa ikalawang katamaran. Ito ang “pagtukoy na ang isang tunay na uri ng patakaran ay siya ngang kaisa-isang tunay na uri ng patakaran na magagamit ng tao.”¹³ Itong katamaran ang masasabi nating katamaran na makikita sa akademikong pag-iisip. Dala ng kanluraning paraan ng pormal na pag-uunawa sa katalagahan, itong ikalawang katamaran ay makatwiran. Nakaugat ito sa pag-uunawa ng mga moderno na walang kakayahan ang taong unawain ang katalagahan (na makikita nating ang ikatlong katamaran). Dala ng pilosopiya ni Kant, malinaw na walang kakayahan ang katwiran ng taong bigkasin ang Meron. Linawin natin ito.

Sa kanyang argumento ukol sa posibilidad ng pagpapatupad ng metapisikal na pagmumuni-muni, sinasabi ni Kant na imposible at walang katuturang gawain ang metapisika kung pakay nito ang bumuo ng analitikong, *a priori* na kaalaman—o kaalamang hindi nababatay sa karanasan at may direktang intuisyon sa Meron. Dala ito ng simpleng katotohanan na walang kakayahan ang katwiran ng taong bigkasin ang Meron at mga nagmemeron. Dahil sa paniniwala ni Kant na nauunawaan lamang ng tao ang katalagahan bilang *phainomena*, o ang pagbibigay kahulugan sa datos ng pandama gamit ang mga kategoriya ng pag-uunawa at porma ng pandama. Ang ano mang makahulugang kabuuan ang nauunawaan ng tao ay isang malikhaing pagbubuo ng katwiran ng datos ng pandama batay sa paggamit ng mga kategoriya ng pag-uunawa.

Ang karaniwang posibilidad ng karanasan sa kabuuan ay, kung tutuusin, sabay ang unibersal na batas ng kalikasan at ang mga prinsipyo ng posibilidad ng karanasan na siya ring batas ng kalikasan. Dahil hindi natin alam ang kalikasan kundi bilang ang kabuuan ng lahat ng nagdirito, i.e., ng mga representasyon sa kaisipan ng tao, at kaya hindi natin makukuha ang mga batas ng kanilang pagbubuo mula sa ibang batayan maliban sa mga prinsipyo ng kanilang mga koneksyon mula sa atin, i.e., mula sa mga kondisyon ng

¹³ *Ibid.*, 51.

8 ANG KATAMARAN NG PAG-IISIP AT ANG ALAALA NG MERON

nesesaryong pagbubuo sa iisang kamalayan—pagbubuo na ginagawang posible ang karanasan.¹⁴

Samakatwid, para kay Kant, imposibleng bigkasin ang Meron at ang pagprepresensiya ng mga nagmemeron bilang *noumena*. Ang kaalaman ng tao ay sistematikong pagbuo ng makatwirang pag-uunawa sa datos ng pandama ayon sa mga kategoriya ng pag-uunawa at porma ng sensibilidad.

Kung ganoon, ang batayan ng makahulugang kaalaman, ang kaalamang angkop sa kakayahan ng taong umunawa, ang pagbuo ng datos ng pandama batay sa sistematikong paggamit ng mga kasangkapang *a priori* ng katwiran. Kung ganoon nga, nagiging malinaw ang dahilan kung bakit may katuturan para sa tao ang ikalawang katamaran. Kung walang batayan sa Meron ang kaalaman ng tao, ano ang batayan ng kolektibong kaalaman na maaaring sang-ayunan ng tao? Bagaman suhetibo ang kaalaman, para kay Kant hindi ito relatibo.¹⁵ Unibersal ang kaalaman ng tao dahil *a priori* ang mga kategoriya ng pag-uunawa. Ito ang batayan ng unibersal na kaalaman: ang mapagkakasunduang paggamit ng mga *a priori* na kategoriya ng pag-uunawa ay makakamit kung may mga sistematikong paggamit nito na katanggap-tanggap sa lahat. Kaya naman importante sa kanluraning katwiran na nabigyang depenasyon ng epistemolohiya ni Kant na may iisang sistematikong paraan ng pag-uunawa sa katalagahan. Ito ang dahilan kung bakit mahigpit ang paggamit ng metodo at sistema ng pagbibigay interpretasyon ng mga agham. Ang agham ang unibersal na kaalamang posible matapos tanggapin ang epistemolohiya ni Kant bilang batayan ng kaalaman. At upang makabuo ng kaalamang katanggap-tanggap sa lahat, mahalagang magkaroon ng sistema na tanggap ng lahat bilang paraan ng pagtuklas sa pinakamaayos at epektibong pagbubuo sa datos batay sa istruktura ng pag-uunawa ng tao. Kung ito lang ang ating batayan ng kaalamang unibersal, dapat lang na hangarin ng tao ang kaalamang bunga ng “isang tunay na uri ng patakaran” na “siya ngang kaisa-isang tunay na uri ng patakaran na magagamit ng tao.”¹⁶ Kung ganito ang kaalaman ng tao, hindi katamaran kundi hindi maiiwasan o kinakailangang atitud ng tao ukol sa kaalamang makatao.

Subalit, unawain natin kung bakit katamaran nga ito para kay Ferriols. Ang pag-iisip sa paraang kulong sa iisang paraan ng pagbigkas sa mga nagprepresensiya ay istilo ng pag-uunawa na nagbibigay ng malinis at eksaktong kaalaman, subalit hadlang sa pagbubukas sa Meron bilang walang

¹⁴ Immanuel Kant, *Prolegomena to Any Future Metaphysics in Prolegomena to Any Future Metaphysics, with Selections from the Critique of Pure Reason*, rev. ed., trans. and ed. by Gary Hatfield (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 70. Sariling pagsalin mula sa Ingles.

¹⁵ *Ibid.*, 70–71.

¹⁶ Ferriols, *Pambungad*, 51.

hanggang kayamanan na nagpapapresensiya nang may hindi maubos-ubos na kahulugan. Hadlang rin ito sa pagkilala at pagpapatalab sa Meron bilang batayang bukal ng pagprepresensiya ng mga nagprepresensiya. Posible na sa ating pagkakulong sa paniniwala na dapat may iisang malinaw at tiyak na sistema ng pagbibigay kahulugan, hindi natin hinahayaang magpresensiya ang Meron sa tao. Ito'y dahil walang hanggang hiwagang nagbibigay sa pagprepresensiya ng mga nagmemeron ang Meron. Ibinibigay ang walang hanggang pagprepresensiyang ito sa mga nagmemeron kaya kailangan ng tao ng sabay masinop na pagsusuri at bukas na pagpapatalab sa Meron. Tunay na hadlang sa bukas na pagpapatalab ang atitud ng kaalaman na naniniwala na iisa lamang ang posibleng sistema ng pagbubuo ng lehitimong kaalaman. Subalit nakasalalay sa panindigan na may iisang tanggap na paraan ng paggamit ng mga *a priori* na kasangkapan ng pag-uunawa ng tao ang pagkalehitimo ng anomang kaalamang akademiko o maka-aghams. Kaya, laganap ang ganitong "katamaran" at hindi kinikilala bilang lehitimong kaalaman ang anomang hindi bunga ng ganitong sistematikong paggamit ng mga kategoriya batay sa naitatag na kaalaman. Sa kasaysayan ng makataong pagsisikap bumuo ng unibersal at lehitimong kaalaman, may mga rebolusyon ng mga sistema na pag-uunawa. Ito ang tinatawag na pagbabago ng paradigma ni Kuhn.¹⁷ Subalit, ang pagbabago ng paradigma ay pagbabago lamang ng sistema ng pagbibigay interpretasyon para maipaliwanag nang mas mabuti ang tinanggap na bagong datos ng katwiran. Kaya, anomang pagbabago ng sistema ng pag-uunawa, ang hangarin ng kaalamang makatao ay ang pagtuklas ng iisang sistema na mapapaliwanag ang lahat ayon sa *a priori* na kasangkapan ng pag-uunawa ng tao. Sa abotanaw ng pagsisikap bigkasin ang Meron, katamaran ito dahil kapag nakuha na ng tao ang isang sistema na napapaliwanag nga ang lahat, hindi na niya nararanasan ang pangangailangang pagsikapan ang pagbigkas sa nagprepresensiyang Meron.

Bunga rin ng panindigang nagbubunga ng ikalawang katamaran ang ikatlong katamaran. Ito ang paglalarawan ni Ferriols sa ikatlong katamaran:

May ibang porma naman nitong katamarang ito, na inaakala na hindi nating kayang malaman, kung meron nga ang nakukuha ng anomang patakaran. Sapagkat ang paniniwala nitong panindigang ito ay: na hindi alam, at hindi malalaman ng tao kailanman: ang mismong meron; kaya't ang kaya lamang niya'y sundan

¹⁷ Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago: University of Chicago Press, 1992).

10 ANG KATAMARAN NG PAG-IISIP AT ANG ALAALA NG MERON

ang isang patakaran at magpasalamat na lamang na meron siyang masusundan.¹⁸

Ito mismo ang pinag-uusapan natin sa nakaraang bahagi bilang batayang paniniwala ng ikalawang katamaran. Muli, napapako ang tao sa ganitong katamaran dahil malinaw sa kanya na ito lang ang paraan para makakuha ng mapagkakatiwalaang kaalaman dahil wala naman siyang paraan para bigkasin ang Meron at ang mga nagmemeron. Kapag pinagsama ang ikalawa at ikatlong katamaran, makikita ang larawan ng mga akademikong disiplina bilang katamaran sa pagbigkas sa Meron.

Interesante itong kabalintunaan. Sa isang banda, itinatag ng kontemporaryong sibilisasyong kanluranin ang akademikong kaalaman bilang pinakamakawatwirang uring pag-uunawa sa realidad batay sa epistemolohikong panindigan nina Kant at mga moderno. Dahil sa paglaganap ng paniniwalang may batayan ng lehitimong kaalaman bagaman hindi mabibigkas ang Meron, naging mahalaga sa kanluraning sibilisasyon na magtatag ng mga disiplina ng sistematikong pananaliksik na magiging batayan ng lehitimong kaalaman. Dahil hindi na mahalaga ang pagsisikap bigkasin ang Meron, naging mahalaga ang pagsisikap makalikha ng mga sistema ng kaalamang lehitimo batay sa mga kategoriya ng pag-uunawa. Habang lumaganap itong pagsisikap bumuo ng lehitimong kaalaman, dumami rin ang mga paraan na may kanya-kanyang batayan ng lehitimong kaalaman. At kung tutuusin, nagkakanya-kanyang teritoryo din ang mga sistema ng kaalamang ito. Naging bunga ng pagsisikap na ito ang pagwawalang halaga ng akademiko o siyentipikong pag-isip sa ano mang istilo ng pag-iisip na sinisikap bigkasin ang meron. Kung tutuusin, hinango ni Ferriols ang mga punang ito sa modernidad mula sa mga pilosopong tinatawag na penomenologong eksistensyal, tulad nina Marcel at Heidegger, na kanyang tinuturo sa Ateneo de Manila. Naaalala ko sa aming mga klase ang kanyang pagbibigay-diin sa paraang penomenolohiko ni Marcel na ginagamit ang ikalawang nibel ng pagmumuni-muni upang maipatupad ang *pensée pensée* laban sa *pensée pensant*, o pag-iisip na nag-iisip laban sa pag-iisip na naisip na.¹⁹ Kaya malinaw na impluensiya ng penomenolohiya ang kanyang pagpuna sa mga katamaran ng pag-iisip. Hindi orihinal ang pagbasa ni Ferriols sa mga suliranin ng mga tinatawag niyang “neo-Kantiano.” Subalit ang bago sa kanya ay ang kanyang pagpapatupad ng penomenolohikong pagmumuni-muni sa katutubong katwiran.

¹⁸ Ferriols, *Pambungad*, 52.

¹⁹ Gabriel Marcel, “Ang Bulagang ‘Heto Ako’,” trans. by Nonna J. Peña in *Magpakatao: Ilang Babasahing Pilosopiko*, ed. by Roque J. Ferriols (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1999), 105 ff.

Sinusubukan ni Ferriols itatag ang alternatibong uring sistema ng pag-uunawa sa pamamagitan ng paggamit ng wikang katutubo upang magising ang paraan ng pag-iisip na katutubo. Ito ang paniniwalang pinagmumulan ng kanyang istilo ng pag-iisip. Para sa kanya, ang tunay na makataong kaalaman ay isang pag-sisid sa Meron. Isa itong pakikitagpo sa pagprepresensiya kung saan nagpapatlab ang tao sa pinakabuod ng kanyang pagdirito. Sa pag-iisip na ito, ginagamit ang konsepto bilang panggising ng alaala ng Meron. Dahil ang Meron ay nasa loob ng tao, at ang tao ay nananahan sa Meron, isang paggising sa alaala ng pagtatahan sa Meron ang ganitong pag-iisip.

Hinubog at hinuhubog ang konsepto sa pagbigkas sa meron. Hindi nga pagbigkas sa meron ang konsepto; ngunit isang uring alaala ng meron, isang tahanang palaging tumutubong alaala ng meron. Kaya't kung ang konsepto'y gumagalaw na, sa loob ng galaw, ng kalooban na bumibigkas sa meron, ang pagpapahiwatig sa pamamagitan ng konsepto ay may malaking kaibhan sa paturo ng daliri. Itinuturo ng iyong daliri ang buwan at araw, mula sa labas.

Kapag binibigkas mo ang meron ng isang umiiral na hindi ikaw, nananatili ngang hindi ikaw iyong umiiral, ngunit umiiral na rin sa iyong kaloob-looban. Kapag binigkas ng tao ang isang meron, ang meron ng inuunawa at ang meron ng umuunawa ay pumapasok sa isa't isa, kaya't kapag lumipas na ang sandali ng pagbigkas, ang loob ng binigkas ay nag-iiwan ng bakas ng kalooban ng bumigkas; at ito ang alaala ng meron.²⁰

Para kay Ferriols, nasa buod ng tao ang pagprepresensiya ng mga nagmemeron dahil Meron din siya. Iisa ang tinutupad na Meron ng anomang nagmemeron. Kaya kapag binibigkas ng tao ang pagmemeron ng anomang nagmemeron, may nagigising na kanyang "alaala" ng meron. Ito ang kailangan nating isipin nang mabuti. Ano itong alaala ng Meron?

Malinaw na hindi ito karaniwang akademikong pagpapaliwanag sa kaugnayan ng tao sa Meron o sa paraan ng pag-uunawa ng tao sa katalagahan. Mula nang maipaliwanag na nagmumula sa mga kategoriya ng pag-uunawa ng tao ang pag-uunawa sa mga nagmemeron, tilang kahibangan itong pagpapaliwanag sa kaalaman bilang paggising ng alaala ng Meron sa

²⁰ Ferriols, *Relihiyon*, 57.

12 ANG KATAMARAN NG PAG-IISIP AT ANG ALAALA NG MERON

tao. Tilang labis na mistikal na paliwanag sa pag-uunawa ito at hindi bagay sa modernong, sistematikong pag-uunawa sa kaalaman. Subalit, hindi nito ibig sabihin na hindi nga posibleng unawain ang pagbigkas ng tao sa katalagahan sa ganitong paraan. At kung totoo nga ang nakikita ni Ferriols, kung ang tunay na kaalaman ng tao ay isang paggising sa kalooban ng presensiya ng Meron, hinihingi ng tunay na kaalaman ang ibang uring kaalaman kaysa sa purong abstraksyon na inuuwi ang pagprepresensiya sa malinaw at eksaktong sistema. Kung hangarin ng pangongonsepto at tunay na pag-iisip ang paggising ng alaala ng Meron at magpatalab sa buod ng sarili sa presensiya ng nagmemeron, hinihingi ang ibang istilo ng pag-iisip. Ito ang uri ng pag-iisip na hindi nakapako sa pangangailangang iuwi ang nagmemeron sa eksaktong pagsisistema. Bagaman, sa isang banda, malinaw kung bakit kailangan itong pagpako ng kaalaman ng tao sa iisang eksaktong sistemang inuuwi ang katalagahan sa abstraksyon, hindi ito ang magpapatupad ng paggising ng alaala ng Meron sa kalooban. Mangyayari lang ito kapag may paraan ang taong magpatalab sa Meron sa halip na balutin ang nagprepresensiya sa konsepto't sistema. Hindi nito ibig sabihing walang halaga ang sistema at pangongonsepto. Mahalaga itong bumuo ng kaalamang epektibo sa pagbuo ng kaalamang makpagbibigay sa atin ng epektibong kaalaman para sa pagkakaroon ng ekstaktong kaalaman na gagabay sa ating pagkilos sa Meron. Subalit iba ang pagkilos at paggamit sa Meron sa isang pagtatahan sa at pagpapatupad ng sarili nang may katapatan sa Meron.

Samakatwid, sa halip na mapako sa sistema, kailangan isatupad ang ibang paraan ng pag-iisip at pagtatahan sa Meron. Hindi sapat ang pormal na sistema ng pilosopiya para sa pag-alaala na ito. Kailangan ng isang paraan ng pag-iisip na hindi umiikot sa sistema bilang paraan ng paglikha ng tiyak at lehitimong kaalaman na bunga ng pag-abstraksyon. Samakatwid, kailangan ng paraan ng konkretong pag-iisip: isang paraan ng pag-iisip kung saan may pakikitagpo sa nagprepresensiyang Meron sa nagprepresensiyang meron. Kailangan ng isang paraan ng pakikitagpo sa mismong pagprepresensiya ng nagmemeron nang sa ganoon magising ang alaala ng presensiya ng Meron at mabuhay ang kaugnayan sa pagitan ng mga nagmemeron at ang akong nagbubukas.

Kaya naman makikita natin na may kaugnayan ang istilo ng pagsusulat at pag-iisip ni Ferriols. Bunga ang kanyang tila simplistikong paraan ng pagsusulat at pagmumuni-muni ng kanyang paniniwala na nakaugat ang tunay na pag-iisip sa pagpapatulab ng pagprepresensiya ng mga nagmemeron. Kung mangyayari ang pagtatalaban at magiging posible ang paggising ng alaala, kailangan ng istilo ng pag-iisip na iniwasan ang pag-uwi sa sistematikong pag-aabstraksyon. Sa kanyang mga libro, kapag nagsasalita si Ferriols, malinaw ang kanyang ginagawa—binubuhay niya ang

karanasan ng mismong pakikitagpo para magising sa mambabasa at sa nagsusulat ang alaala ng Meron sa buod ng kanyang pagkatao. Kung baga, ginigising niya sa mambabasa ang alaala ng Meron sa maingat na pagsasakonkreto ng karanasan. Ito'y magandang halimbawa kung saan pinag-uusapan niya ang presensiya:

Sabihin natin na nasa *supermarket* ka. Nakakita ka ng dalawang taong hindi mo kilala, ngunit nagsalita sila sa iyo. Sabihin natin na humiling sila ng tulong upang mahanapan nila ang gusto nilang bilhin. Noong natulungan mo na, sila'y tuluyan nagpakilala. Si Juan at Juana pala sila. Dito nagsimula ang inyong pagkikipagkaibigan. Kahit na mahaba ang dadaloy ng panahon, maaalala pa ninyo palagi na ito ang inyong unang pakikipagtagpo.

Ano ba ang pakikipagtagpo? Masasabi yata na sa simula'y dapat nasa parehong lugar ang mga nakikipagtagpo. Totoo ito, pero hindi ito ang lahat. Maraming ibang okasyon na may humingi ng tulong sa iyo, tinulungan mo, nagpasalamat sila, pero hindi kayo tuluyang nakipagtagpo. Ngunit, kay Juan at Juana, may nangyari. Mula sa kanila, tungo sa iyo. Mula sa iyo, tungo sa kanila. Nakipagkapwa kayo. Nasa parehong lugar ang katawan at nagsasagutan ang diwa. Gamitin natin ang isang lumang salita: Sumaiyo sila, sumakanila ikaw. Pagsasa... lumang uring pananalita, pero sariwa pa rin ang pangyayari. May katagang Latin na katumbas niyan: *praesens*. *Ens*: nagmemeron. *Prae*: sa harapan. Ang unang kahulugan ay para bagang pagsasaparehong lugar lamang ng mga katawan ang itnutukoy. Nugnit, sa paggamit ay may mas malalim na kahulugan na tumubo: Pakikipagtagpo ng kalooban sa kalooban. *Praesns*: sumasa... *Praesentia*: pagsasa... Sa mga talakayan natin, kung minsan gagamitin ko ang sinaunang Pilipino, kung minsan naman iyong sinaunang Lating, sa pormang 'presensya.'²¹

Mahalaga itong halimbawa sa ginagawa ni Ferriols. Sa kanyang pamimilosopiya, ginagawa niyang gisingin ang karanasan ng isang konkretong pakikitagpo sa Meron at sa ganoong paraan magising ang

²¹ *Ibid.*, 5.

14 ANG KATAMARAN NG PAG-IISIP AT ANG ALAALA NG MERON

konkretong talab ng Meron sa kaibuturan ng tao. Kaya masasabi natin ang paraan ni Ferriols ay paraan ng paggising sa presensiya nang muling mabuhay ang alaala ng Meron. Subalit, sa halip na pagpapako ng nagprepresensiyang meron sa takdang kahulugan, isang proseso ng pagpasok sa kadiliman ito. Sa halip na ipako sa liwanag ng katwiran ang Meron, ito'y proseso ng pagpapalalim sa kadiliman hindi upang manatiling walang alam, subalit upang manatili sa isang kalagayan ng pagkabukas sa meron.²² At ang nais nitong hantungan ay hindi laging bagong kaalaman sa Meron “kundi bagong *kalaliman*, bagong *kasariwaan*, bagong *tindi*”²³ na ibig sabihin ay patuloy na pagpapalalim at paglagom sa Meron bilang walang hanggang nagprepresensiya at nagigising sa kaibuturan ng diwa ng tao.

Tiyak na isa itong hakbang lamang. Hindi ito ang huling salita. Darating din ang sandali ng abstraksyon at pagsisistema ng kaalaman nang sa ganoong marating ng tao ang kaalamang kapakipakinabang sa karaniwang buhay. Subalit ito ang pinakamahalagang hakbang na batayan at patuloy na nagpapayaman sa ating pag-uunawa. Ito ang hakbang ng paggising sa presensiya ng Meron at patuloy na nagpapayaman sa pakikipagtalab sa Meron.²⁴ Kung may katuturan ang abstraksyon at pagsisistema ng kaalaman, ang halaga nito'y maging batayan at patuloy na pagbigkas ng Meron. Tawag dito ni Ferriols ang sandaling marating ang inabstraksyong balangkas na nagmumula sa mga 'di maulit na pagkakataon ng mga merong nagprepresensiya. Ang bawat pagkakataon ng pakikitagpo sa nagprepresensiyang meron, sa mga panahon ng pakikipagtalaban sa bukod-tanging itong nagprepresensiya “nangyayari kung minsan na, sa ating pagbigkas ng meron, ang ating pag-uunawa ay para bagang nakasingit sa isang nibel na may tahimik (kaya't halos hindi napapansin) ngunit maliwanag (kaya't nagbibigay ng matibay na kaalaman) na nibel ng meron. At doo'y, para bagang naapuhap natin ang katutubong balangkas ng ilang pangyayari ...”²⁵ Ang tinutukoy dito ni Ferriols ay ang mga pagkakataon ng pagkamulat ng tao sa Meron bilang may dinadalang kaayusan at kahulugan. Posible na, dahil sa lalim ng pagkamulat ng tao sa pagprepresensiya ng mga nagmemeron, may mga pagkakataon na namumulat tayo sa mismong batayang kaayusan ng pagprepresensiya ng nagprepresensiya. Kaya sinasabi niya na may pagkamulat ang tao sa katutubong balangkas. Ang katutubong balangkas itong nauunawaan sa pilosopiya bilang abot-tanaw ng makahulugang pagmemeron ng mga bagay, ang prinsipyong nagbabalangkas ng pagdirito ng mga nagdirito. Sa mga panahon ng malalim na pakikitagpo sa nagmemeron, posibleng magkaroon ng mas malalim na

²² Ferriols, *Pambungad*, 81.

²³ *Ibid.*, 94.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*, 85.

pag-uunawa sa kabuuan ng kameronan at sa kaugnayan ng mga nagmemeron sa Meron kaya nakakabuo siya ng mga konsepto at sistema ng konsepto na pinahahayag itong batayang balangkas na ito. Ito ang hangarin ng tao, na mabigkas ang batayang balangkas na ginagawang buhay ang patuloy na pagprepresensiya ng Meron. Hindi niya pakay ang makabuo ng malinaw na abstraksyon sa mga nagmemeron na hahadlang sa pagkamulat sa alaala.

Ang Paraan ng Paggising sa Alaala ng Meron Halaw sa Etnomusikolohiya

Dahil sa ganitong pakay ng pagbubukas sa Meron, maitatanong natin kung may implikasyon ito sa akademikong pagsusuri. Posible bang makabuo ng sistema ng paggising sa alaala ng Meron sa paraang disiplinado at bukas? Sinasabi ni Ferriols na ito ang pagtataka na “kalagayan ng taong nakadanas ng isang lakas-loob at disiplinadong pagtatanong.”²⁶ Tila, sa ating kinasanayang paraan ng pagpapatupad ng akademikong pilosopiya, nagaganap ang ganitong disiplinadong pagtatanong sa abot-tanaw ng abstraksyong inuuwi ang Meron sa eksaktong sistema ng pag-uunawa ng tao sa halip na proseso ng pagpasok sa dilim nang maaninagan ang likas na balangkas ng Meron. Mas madali kasi itong buuin at pagdibatihan ng mga mananaliksik. Kung ang pinagdidibatihan ng mga iskolar ang pagkaeksakto ng paggamit ng konsepto at pagkamaayos ng sistema ng mga konsepto, may malinaw na batayan ang pinagkakaisahan. Mas madaling pagdibatihan ang interpretasyon sa mga batayang kaisipan ng mga pilosopo at bumuo ng mga bagong sistema ng abstraksyon batay sa o kontra sa naitatag na pagsisistema ng pagsusuri, sa halip na subukang gisingin ang alaala ng Meron. Mahirap marating ang nibel ng pag-uunawa na talagang tumatalab sa Meron at ginigising sa tao ang alaala ng Meron. Tila masyado itong masalimuot na paglalakbay sa dilim na hindi malinaw na matitiyak ng katwiran kung talaga nga bang nakatapak ang tao sa Meron o hindi. Kaya naman diskurso at debate sa larangan ng sistema ng mga konsepto ang kinaiikutan ng akademikong pamimilosopiya. Dagdag pa rito ang kahirapang bumuo ng mga metodo ng pagbubukas sa Meron na sabay may katiyakan at may malinaw na disiplina at malayang paglalakbay rin sa walang hanggang larangan ng Meron.

Pinapakita sa atin ng mga akademikong nag-aaral ng katutubong musika na posible ang disiplinado at sitematikong pag-aaral sa mga nagmemeron na hindi kailangang iuwi sa purong abstraksyong hiwalay sa nagprepresensiyang Meron. Makikita natin ang isang posibilidad nito sa mga

²⁶ *Ibid.*, 81.

16 ANG KATAMARAN NG PAG-IISIP AT ANG ALAALA NG MERON

patakaran ng pag-aaral sa katutubong kultura at musika na may pakay na makarating sa pag-uunawa na hindi inuuwi sa simpleng pagsisistema ng abstraksyon ang buhay na pagprepresensiya ng musika't ritwal. Malinaw ito kay Grace Nono sa kanyang *Song of the Babaylan*.²⁷ Sa librong ito, pinapasok ang mundo ng kaiba ng mga babaylan, o tradisyonal na manggagamot at oralista ng katutubong kultura na may kakayahang makipag-ugnay sa mga espirito ng kalikasan at sa mga ninuno. Sila ang mga taong biniyayaan ng kakayahang makipagsapalaran sa mga diwata ng mundo upang matulungan ang taong malutasan ang kanilang mga kapansanan. Iba ang mundong ito sa modernong mundo ng kanluran kaya hindi madaling mahuli ng mga kategoriya ng abstraksyon at pagsisistema ng akademikong pag-iisip. Ang hinihinging pananaliksik sa kaibang mundo ng babaylan ay ang uring pag-iisip na inaangkop ang pagbubukas sa pagka-hindi-masistema ng nagprepresensiya. Kung kumikilos ang disiplina ng pananaliksik sa kanluraning pag-iisip, tiyak na hindi angkop sa sistema ng pananaliksik ang nagprepresensiyang realidad. Papaano ba uunawain ang kosmos kung saan totoo ang mga diwata't tao, kung saan nakikipagsapalaran ang mga ninuno sa mga piling tagapamagitan, kung pinagdududahan ang pagkamakatwiran ng realidad spirituwal ng mga teoretikal na sistemang kanluranin? Hinihingi ng kosmos ng babaylan ang isang uring pananaliksik na kaya ring lagumin ang pagpapatalab ng mga diwang hindi nahuhuli ng uring pag-iisip na inuuwi ang nagprepresensiya sa mga kategoriya ng pag-uunawa ng tao. Sa halip, kailangan ng mga isitulo ng pag-iisip na bukas sa bawat posibilidad ng pagpapahayag ng katalagahan nang maging posible ang pagtalab ng kakaiba at hindi inaasahang pagprepresensiya ng nakakatagpo. Kaya masasabi nating lumilitaw ang ibang uring pananaliksik na sinusubukang unawain ang kultura ng babaylan nang may katapatan. Mahalaga para kay Nono na makipagsapalaran sa mundo ng babaylan gamit ang ibang paraan ng pananaliksik dahil kapag inuwi ito sa uring abstraksyon ng purong pagsisistema, hindi tapat na mabibigkas ang nararanasan at nauunawaan ng babaylan. Ibang mundo ito sa kinagagalawan ng abstraktong pagsisistema at posible na hindi makita ang nagprepresensiya ng mananaliksik kung piling ito ang konkretong pagdirito sa sistema.

Dahil dito, makatwiran lamang na ang paraan ng pananaliksik ay maisatupad sa paraang angkop na pagtanggap sa pagprepresensiya ng katalagahang nagprepresensiya. Nararapat na isa itong pagbababad at pagbubukas na hindi ginagawang batayan ang pagka-angkop ng *phainomena* sa pagsisistema at pag-aabstraksyon at ang pagtanggap sa kaalamang batay sa mga pamantayan ng modernong katwiran. Sa halip, nakatutok ito sa lalim ng potensiyang pagkikipagtalab ng tao sa nagprepresensiyang meron bilang

²⁷ Grace Nono, *Song of the Babaylan* (Quezon City: Institute of Spirituality in Asia, 2013).

batayan ng halaga ng patakaran ng pananaliksik. Sa kanilang paraan ng pananaliksik, sinusubukan ng mananaliksik na pumasok sa konkretong pagprepresensiya ng nagprepresensiya nang may pag-aangkop ng sarili sa paraan ng pagprepresensiya nito. Kumbaga, inuunawaan ng mananaliksik ang katalagahan nang may kakayahang makiramdam sa pagprepresensiya ng pagprepresensiya at pagbabagay ng sarili sa paraan ng pagprepresensiya nito.²⁸

Ayon kay Nono, may ilang epektibong patakaran at atitud na maaaring gamiting upang maiangkop ang ating katwiran sa pagtanggap sa pagprepresensiya ng mundo ng babaylan. Isa dito ang *pakig-ambit* o ang pakikipagtalaban ng sarili sa kapwa, loob sa loob. Ito'y inuunawaan niya bilang pagbabahagian ng buhay.²⁹ Kung baga, ang mananaliksik ay nagbababad sa buhay ng sinasaliksik. Ibinibigay niya ang sarili sa isang proseso ng pakikibahagi sa buhay ng kaiba sa paraan na inaalay niya rin ang kanyang buong sarili sa pagtatalaban. Hindi siya isang mananaliksik lamang subalit ka-sama. Isang pagtatalaban ito ng mga tao sa isa't isa sa nibel ng pagbabahagian ng sarili sa isa't isa. Ang pag-uunawa dito ay bunga ng malalim na interes ng nagtatalaban sa isa't isa sa punto na nais ng bawa't isang ibahagi ang panahon at atensyon sa isa't isa. Isa pang paraan ng pananaliksik ang *pagkaanaa* o pagkutob sa presensiya, *panuluktuk* o pagkamulat sa katotohanan sa pamamagitan ng intuisyon, *pamalandong* o kontemplasyon tungo sa direktang pagkamulat sa katotohanan, *pagtugyan* o pagbukas at pagtanggap sa pahayag ng katalagahan at mga espirito, *pagdawat* o pagtanggap ng kahulugan na binibigay ng karanasan,³⁰ at *pag-agas* o pagbubukas ng sarili sa buong yaman ng kosmos bilang nagpapahayag. Ang *panag-abyan* ang paraan ng konkretong pakikitagpo sa abyan o spiritong gabay ng babaylan. Ang mga paraan ng pagkilatis sa pahayag ng mga espirito o diwata sa kalikasan sa tao ay *damgu* o pangingilaltis sa mga pahayag sa panaginip, *timala* o pangingilatis ng mga palatandaan na nakakatagpo ng tao, *buna-buna* o pangingilatis sa mga kaisipang dumadapo sa kamalayan na may ipinapahayag, at *pagbati* o pagkilatis sa mga pahayag na dinadaan sa mga damdamin.³¹ Sa kabuuan, ginagawang mulat at gising ang mananaliksik sa mga alternatibong istilo ng kaalaman na angkop sa mga pahayag ng katalagahan na ipinapahayag o ipinapadaan sa iba't ibang kakayahan ng tao. Sineseryoso nito, at hindi isinasantabi ang anomang larangan at daluyan ng pakikitiagpo, maging mga ligaw na kaisipan, matinding damdamin, kutob, o signos.³² Binibigyan ang mga mananaliksik

²⁸ *Ibid.*, 44.

²⁹ *Ibid.*, 45.

³⁰ *Ibid.* 46.

³¹ *Ibid.*

³² *Ibid.*

18 ANG KATAMARAN NG PAG-IISIP AT ANG ALAALA NG MERON

nitong mga paraan ng pananaliksik ng mga paraan ng pagbubukas sa pagprepresensiya ng mga ka-ibang nagprepresensiya na hindi madalas mahuli ng mga kategoriya ng makataong abstraksyon. Hinahayaan ng mananaliksik na magpatalab, o marahil magpatagos sa presensiya. Ito ang paraan ng pakikitagpo sa nagprepresensiyang pumapalag sa karaniwang pag-uunawa ng lohikal at makatwiran. Subalit pinahihintulutan nito na magbukas ang tao sa hindi nila madalas nauunawaan dahil hindi maiuwi sa karaniwang pangangatwiran. Ito ang dahilan kung bakit interesante itong pinapakita ni Nono. Upang tunay na magbukas sa pagprepresensiya ng kaiba, kailangan ng istilo ng pananaliksik na radikal na pagbubukas sa lahat ng posibleng pinagmumulang ng presensiya ng Meron.

Tinalakay ko itong alternatibong mga halaga ng pananaliksik dahil dito natin nakikita kung papaano maaring maging lehitimo ang mga patakaran ng pagbubukas na hindi kulong sa striktong pagsisistema ng abstraksyon at ginagawang posible ang konkretong pag-iisip na may sariling patakaran at paraan. Hindi nagawang “isistema” ni Ferriols itong buhay na pakikipagsapalaran sa Meron. Naipakita niya na posible isatupad itong pagbibigkas sa Meron sa pamamagitan ng maingat na pag-iisip na babad sa konkretong pagprepresensiya ng mga nagmemeron. Sa kanyang istilo ng pammimilosopiya, naipapakita niya na nagsisimula ang paglakbay sa kadiliman ng Meron sa simple at maingat na paglalarawan ng pagprepresensiya ng nagprepresensiya. Ito ang kanyang penomenolohikong metodo—ang maingat na paglalarawan na pinahihintulutan magpresensiya ang nagprepresensiya sa pagkakankreto tungo sa paggising ng alaala ng Meron.

Marahil, gawain ng mga susunod na henerasyon ng mga pilosopo na matuklasan ang paraan para mabigyang artikulasyon ang paraan ng mahiwagang paggising ng alaala ng Meron. Ano ba ang paraan para mabalanse ang pananantiling babad sa presensiya at mabigyan ang pagkamulat na ito ng artikulasyon? Papaano nababalanse ang pagbubuo ng sistemang makakaktulong sa pag-unawa sa Meron at patakaran ng higit na pagsisid sa kadiliman ng Meron? Hindi madaling maisatupad ang mahalagang gawaing ito. Ito ang pagsisikap ni Heidegger bigyang artikulasyon ang karanasan ng *Ereignis* at paraan ng pagbukas ayon sa paraan ng *Gelassenheit* at buod ng pagsisikap ni Marcel na isatupad ang *pensée pensée*.³³ Subalit tilang nawala na sa uso ang tanong na ito. Hindi na sinusubukang ipatupad itong pagmumuni-muni na binibiyak ang takdang mga sistema ng kaalaman para ipatupad ang pagsisid sa kadiliman ng

³³ Martin Heidegger, “Letter on Humanism,” trans. by Frank A. Capuzzi and J. Glenn Gray, in *Basic Writings*, ed. by David Farrell Krell (New York: Harper Collins, 2008), 218–19. Gabriel Marcel, “Paghahanap sa Tunay na Tanong,” trans. by Porfirio C. Mogar, in *Magpakatao: Ilang Babasahing Pilosopiko*, 80–103.

Meron. Hangarin ng pilosopiya ngayon na bumalik sa komportableng pagbubuo ng mga sistema ng konseptong malinaw at tiyak. Kaya mahalagang suriin ang ginagawa ng mga etnomusikologo dahil naging masigasig sila sa pagbubuo ng bagong mga kategoriya ng pagpapatupad ng pananaliksik na nagiging mga gabay na patakaran sa pagbubukas sa radikal na ka-iba. Kailangan ng pilosopiya, lalo na ang pilosopiya sa Pilipinas, na matuklasan ang ganitong ka-radikal at malikhain na paraang pilosopiko tungo sa radikal na pagbubukas sa radikal na hiwaga ng Meron.

Hindi ito magagawa kung makukulong ang tao sa mga katamaran ng pag-uunawa. Kailangan ng mas malalim na pagtitiwala na may kakayahan ang taong mabukas sa Meron para hindi agad ikulong ang Meron sa kahong maayos. Ayon kay Ferriols, ang talinhaga ng tunay na pag-iisip ang bungang-isip. Ang tunay na kaisipan ay parang bunga na tinatanim sa Meron. Lalong tinatanim sa lupa ng presensiya ng Meron ang kaisipan, lalong nagigising sa tao ang alaala ng Meron. Kailangan ng pilosopiyang unawain kung anong uring kaisipan ang nagbabaon ng katwiran ng tao sa Meron. Hangga't malagpasan ang mga katamaran ng Modernong katwiran, hindi ito mangyayari.

Department of Philosophy, Ateneo de Manila University, Philippines

References

- Ferriols, Roque, J., *Mga Sinaunang Griyego* (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1992).
- _____, *Pambungad sa Metapisika* (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1991).
- _____, *Pilosopiya ng Relihiyon* (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1995).
- Heidegger, Martin, "Letter on Humanism," trans. by Frank A. Capuzzi and J. Glenn Gray, in *Basic Writings*, ed. by David Farrell Krell (New York: Harper Collins, 2008).
- Kant, Immanuel, *Prolegomena to Any Future Metaphysics, with Selections from the Critique of Pure Reason*, rev. ed., trans. and ed. by Gary Hatfield (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).
- Kuhn, Thomas, *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago: Chicago University Press, 1992).
- Marcel, Gabriel, "Ang Bulagang 'Heto Ako!'," trans. by Nonna J. Peña, in *Magpakatao: Ilang Babasahing Pilosopiko*, ed. by Roque J. Ferriols (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1999).

20 ANG KATAMARAN NG PAG-IISIP AT ANG ALAALA NG MERON

_____, "Paghahanap sa Tunay na Tanong," trans. by Porfirio C. Mogar, in *Magpakatao: Ilang Babasahing Pilosopiko*, ed. by Roque J. Ferriols (Quezon City: Office of Research and Publications, Ateneo de Manila University, 1999).

Nono, Grace, *Song of the Babaylan* (Quezon City: Institute of Spirituality in Asia, 2013).